

До спеціалізованої вченої ради К 11.051.12
у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600 річчя, 21

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук, доцента

Згами Антоніни Олександрівни

на дисертаційне дослідження Петренко Наталії Олегівни

на тему «Підсудність справ господарським судам України»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

зі спеціальності 12.00.04 – господарське право;

господарсько-процесуальне право

Актуальність обраної теми дослідження

Активний розвиток та ускладнення правовідносин у сфері господарювання призводить до збільшення спорів, які виникають між їх суб'єктами. Навіть зараз, в період економічної кризи нашої держави та наднизького рівня довіри до судових органів, одним із найефективніших форм захисту залишається судовий захист.

Основним завданням судово-правової реформи є впровадження міжнародних стандартів незалежності судів, аналіз історичного досвіду становлення та розвитку національного правосуддя з метою вдосконалення судової влади. Досягнення поставлених завдань стане ефективним за умови комплексного теоретичного і практичного осмислення та вивчення окремих інститутів процесуального законодавства. В наведеному ракурсі особливого значення набуває саме інститут підсудності справ господарським судам України. Так, правильне визначення підсудності справи гарантує подальший її ефективний розгляд компетентним судом у визначені чинним законодавством строки та прийняття законного судового рішення по справі. Ефективність та скороченість термінів вирішення господарської справи по суті є основною відмітною рисою сучасного господарського процесу, забезпечення реалізації якої розпочинається саме з правильного визначення

ва. № 4/01/3-45
вд 16-01-2014р.

суду, тобто із застосування правил підсудності господарських справ, закріплених Господарським процесуальним кодексом України.

Недосконалість чинного законодавства, що закріплює питання підсудності справ, підтверджується численними судовими актами, що скасовують рішення судів вищих інстанцій в частині визначення підсудності справ. Тобто, правильне розуміння та застосування норм, які закріплюють визначення підсудності справи, має однаково важливе значення як для суддів, так і для позивача (заявника) по справі та інших сторін, що зацікавлені в законному вирішенні справи по суті.

У дисертаційному дослідженні здобувачкою здійснено комплексне теоретичне дослідження підсудності як інституту господарського процесуального права із урахуванням особливостей його практичного застосування. Зазначене надає особливої актуальності дисертаційному дослідженню, оскільки дисертанткою доводиться необхідність теоретичного осмислення норм про підсудність справ господарським судам при практичній реалізації даного інституту процесуального права.

З огляду на зазначене, кандидатська дисертація Н.О.Петренко є надзвичайно актуальною й, безумовно, має значення для теорії господарсько-процесуального права.

Новизна результатів наукового дослідження

Наукова новизна роботи Н.О. Петренко не викликає сумнівів та полягає у тому, що на основі комплексного дослідження підсудності справ обґрунтовано нові теоретичні положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання застосування підсудності справ господарським судам України.

На ґрунті моніторингу історичного аспекту формування інституту підсудності господарських справ (с. 13-15), наукових поглядів на питання правової природи інституту підсудності (с. 15-35), сформульовано висновки стосовно розмежування термінів «підсудність», «підвідомчість»,

«компетенція», «юрисдикція»(с. 35-36), у зв'язку з чим запропоновано авторське визначення підсудності господарських справ (с. 37-38) та окреслено ознаки підсудності господарських справ (с. 36-37).

У роботі слушно виділяється система правил визначення підсудності справ господарським судам (с. 43-52), на підставі яких обґрунтовується введення у науковий обіг дефініції «правила визначення підсудності справ господарським судам» як обов'язкових до виконання керівних положень щодо розподілу господарських справ у системі господарських судів (с. 52).

Особлива увага приділена дисертанткою класифікації підсудності господарських справ. При цьому на підставі надбань науки процесуальної галузі права у цьому питанні (с. 52-59) та положень чинного законодавства (с. 59-62) запропоновано класифікацію підсудності господарських справ за видом провадження по справі, суб'єктним складом спору та підставою визначення підсудності (с. 75-79), що повно охоплює види підсудності, закріплені безпосередньо статтями ГПК, присвяченими цим видам, а також враховує перспективи можливого розвитку інституту підсудності у зв'язку з розширенням видів проваджень.

У контексті запропонованої авторської класифікації підсудності господарських справ обґрунтовані поняття ряду дефініцій: «територіальна підсудність» (с. 114), «імперативна підсудність» (с. 134), «договірна підсудність» (с. 147), «підсудність за зв'язком справ» (с. 161) «інстанційна (ланкова)» (с. 173) з окресленням відповідних ознак, притаманним вищеназваним видам підсудності.

Заслуговує на схвалення пропозиція авторки щодо внесення змін до ГПК України, в частині розглядусправ у спорах, що виникають з договору перевезення, в яких одним із відповідачів є орган транспорту; справ у спорах про право власності на майно або про витребування майна з чужого незаконного володіння чи про усунення перешкод у користуванні майном за правилами територіальної, а не виключної підсудності (с. 85-87), що створить додаткові гарантії рівності прав та інтересів обох сторін справи ще на стадії подання позовної заяви.

Особливий інтерес викликають пропозиції Н.О. Петренко щодо визначення правил передачі справ з одного господарського суду до іншого господарського суду у разі непідсудності справи (с. 177-188), здійснені шляхом аналізу як положень чинного ГПК України, так і судової практики.

У дисертаційному дослідженні увага приділяється актуальному питанню штучної зміни підсудності як способу зловживання правами та досить дискусійному питанню відповідальності учасників процесу за такі зловживання (с. 191-193). При цьому дисертанткою зроблені спроби вирішення окресленої проблеми (с. 194-195, с. 197-198).

Робота містить й багато інших цікавих та корисних висновків та пропозицій.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Н.О.Петренко підготовлена на високому теоретичному рівні, має значну наукову і практичну цінність. Авторкою сформульовані важливі положення, що складають методологічні засади оновлення й суттєвого поглиблення вчення про підсудність справ господарським судам, та запропоновано цілу низку ґрунтовних пропозицій щодо вдосконалення господарського процесуального законодавства у контексті піднятих у роботі питань.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження

Вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях. Зокрема, основні теоретичні положення та висновки дисертації знайшли відображення у 13 наукових працях, зокрема, у 5 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях з юридичних наук, 1 статті у зарубіжному науковому виданні та у 7 інших публікаціях.

Достовірність та обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження базується на: органічному поєднанні результатів раніше проведених досліджень відомих українських та зарубіжних фахівців у галузі господарського, цивільного та адміністративного процесуального права, теорії права; досить критичному аналізу положень чинного українського

законодавства з питань правового регулювання застосування підсудності справ господарським судам; вивченні судової практики з цих питань; аналізі зарубіжного досвіду у частині встановлення правил підсудності справ господарських (економічних) судам, наприклад, Республіки Білорусь, Республіки Узбекистан, Російської Федерації, Сполучених Штатів Америки, а також підтверджується комплексним використанням дисертанткою загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Теоретичні висновки, запропоновані в дисертаційному дослідженні, можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері правового регулювання підсудності справ.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані висновки та пропозиції можуть бути використані для вдосконалення чинного господарського процесуального законодавства, а також під час правозастосування.

Положення дисертації можуть бути використані у розробці відповідних розділів підручників та навчальних посібників з господарського процесуального права, а також при підготовці лекцій для студентів юридичних вищих навчальних закладів, у навчально-методичній роботі, при підготовці науково-практичних коментарів.

Зауваження щодо змісту дисертації

В цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Н.О. Петренко «Підсудність справ господарським судам України», слід зупинитися на окремих її положеннях, які викликали зауваження.

1. Насамперед, представляється необґрунтованою позиція щодо визначення дисертанткою змістовних завдань застосування підсудності справ у господарському процесуальному праві (с.40-43 дисертації, с.3 автореферату), що складають перший рівень новизни роботи, серед яких: забезпечення права осіб на звернення до суду; визначення компетентного господарського суду для вирішення справи; оперативний та ефективний

6

розгляд господарської справи; захист або поновлення порушених прав та інтересів фізичних та юридичних осіб; забезпечення реалізації норм матеріального права.

Аналізуючи вказані завдання застосування підсудності, можемо дійти висновку, що по суті останні три притаманні й іншим інститутам господарського процесуального права практично в повному обсязі. При цьому авторка концептуально вірно вказує, що основним завданням (призначенням) інституту підсудності є забезпечення реалізації гарантованого законодавством права осіб на звернення до суду (с. 7 дисертації).

2. У роботі пропонується родову підсудність розглядати як різновид виключної і визначається єдність ознак цих двох видів підсудності (с. 68 дисертації). Проте така пропозиція дисертантки не узгоджується з іншою пропозицією, зробленою у п.2.2 розділу 2 дисертації, у якому йде мова про імперативну підсудність, що включає в себе виключну (виняткову) та родову підсудність. На наш погляд, юридичні поняття повинні слідувати традиціям права та існуючій правосвідомості. Тому введення в категоріальний апарат терміну «імперативна підсудність» є недоречним з огляду на усталені термінологічні підходи в вітчизняному процесуальному законодавстві і крім того не несе смислового навантаження, оскільки, на наш погляд, по суті охоплюється поняттям виключна (виняткова) підсудність.

Разом з тим Н.О. Петренко відстоюється позиція щодо відсутності потреби в правилах, визначених родовою підсудністю, оскільки зазначене «обмежить не тільки конституційно закріплене право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, але суперечитиме загальним засадам господарювання» (с. 132-133 дисертації). При цьому піддано критиці положення проекту ГПК щодо повноважень апеляційних господарських судів розглядати у першій інстанції справи щодо оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих листів на примусове виконання цих рішень. Вважаємо, що перенесення на рівень апеляційних судів розгляду

питань про оспорювання рішень арбітражу та їх примусове виконання значно поліпшить якість їх розгляду і скоротить час винесення остаточного судового рішення. При цьому апеляційна інстанція покликана повторно розглядати справу по суті з метою перевірки законності та обґрунтованості судових рішень, а тому має усі можливості щодо захисту прав осіб, які не брали участі у справі, але вважають, що їх права були порушені.

Дисертантка до правил виняткової (виключної) підсудності відносить також ч. 5 ст. 15 ГПК, відповідно до якої місце розгляду справи з господарського спору, в якому однією із сторін є апеляційний господарський суд, господарський суд Автономної Республіки Крим, господарський суд області, міст Києва та Севастополя, визначає Вищий господарський суд (с. 126 дисертації). На наш погляд, у даному випадку йдеться не про виняткову підсудність, а про підсудність за ухвалою суду. Тим паче, що підсудність за ухвалою суду передбачається цивільним процесуальним законодавством, проте у даному дисертаційному дослідженні не розглядається.

3. Спірною представляється пропозиція авторки щодо запровадження договірної підсудності справ господарським судам, під якою розуміється надання процесуальним законом права сторонам за власним бажанням, шляхом укладення письмової угоди, визначати суд, який буде повноважний вирішувати спір, що виник або може виникнути у майбутньому між ними (с. 141 дисертації). Адже по-перше, суб'єкти господарювання мають досить значні можливості альтернативного вирішення господарських спорів; по-друге, вважаємо, що введення договірної підсудності лише збільшить кількість випадків зловживання правами з боку учасників процесу; по-третє, навіть якщо угоду про підсудність укласти після порушення провадження, але до моменту початку розгляду справи по суті, як це допускає дисертантка, (с. 146 дисертації), то однаково отримаємо затягування досягнення кінцевого результату – оперативного та ефективного захисту прав та охоронюваних законом інтересів.

8

Уявляється недостатньо зрозумілим висновок дисертантки про те, що інстанційна (ланкова) підсудність справ повинна обмежуватися виключно визначенням суду першої, апеляційної та касаційної інстанції розгляду справ у межах діючої судової системи, *тому вона фактично не потребує нормативного закріплення*[курсив мій, – А.З.] (с. 172 дисертації). Тоді виникає закономірне питання, з якою метою взагалі виділяється даний вид підсудності. Хотілося б на захисті почути обґрунтування цих положень потребами господарської системи. Крім того, якщо виділяти в окремий вид інстанційну підсудність, то тоді існування останньої варто врахувати у визначенні терміну «підсудність», яке пропонує дисертантка (с. 38 дисертації).

4. Дійсно актуальним є питання щодо зловживання процесуальними правами у вигляді штучної зміни підсудності господарської справи. Разом з тим варто замислитися над тими критеріями, завдяки яким буде здійснюватися кваліфікація дій учасників процесу. До речі дисертантка намагається визначити певний механізм зловживання правом з метою штучної зміни підсудності (с. 197 дисертації), проте він видається сумнівним з практичної точки зору. По-перше, отримати наявність усіх без виключення чотирьох підстав, які називає авторка, видається проблематично і носить явно виражене суб'єктивне забарвлення. По-друге, запропонована система штрафних санкцій є занадто жорстокою за сучасних інфляційних процесів, що мають місце в нашій державі, існуючих високих ставках судового збору і ставить по суті в нерівні умови учасників процесу з різним рівнем доходу, що негативно може вплинути на існуючу правосвідомість.

Загальний висновок по дисертації

Висловлені зауваження істотно не впливають на достатньо високий науковий рівень дисертаційної роботи, яка являє собою фундаментальну науково-дослідну працю і за своїм змістом, науковими результатами, актуальністю та новизною є самостійним вкладом в науку господарського

процесуального права. У роботі запропоновано нове розв'язання наукової проблеми поглиблення вчення про підсудність справ господарським судам з метою забезпечення реалізації права на судовий захист.

Автореферат та наукові публікації повністю відображають основні положення та результати дисертації. Публікації в достатній кількості вміщено у наукових фахових виданнях, визначених для оприлюднення положень дисертацій.

Таким чином, дисертаційне дослідження «Підсудність справ господарським судам України» як за формою, так і за змістом цілком відповідає вимогам пунктів 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а Петренко Наталія Олегівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та
господарського права і процесу
Міжнародного гуманітарного університету

А.О. Згама

Підпис кандидата юридичних наук А.О. Згами засвідчую:

кандидат історичних наук, доцент,
Вчений секретар Міжнародного
гуманітарного університету

Н.І. Серебрянікова

63/10/15-45
18.10.2015